

Egy emlékezet-könyv margójára

„Mindennek megvan a története, és mindennek joga van a történetéhez”.

Pierre Nora

Mihály János, a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont munkatársa „egyszemélyes emléktúra”-val kívánt emléket állítani Jánosfalvi Sándor István unitárius lelkésznek, szónoknak, illetve *Székelyhoni utazás a két Homoród mellett* című munkájának, a lelkész halálának 130. évfordulóján. Az 1839 és 1858 között Jánosfalvi által bejárt vidékről Mihály János történész is elkészítette a maga 21. századi látteleleit, az olvasó most ennek az emléktúrának a *Gyalogosan a két Homoród mentén* címmel közreadott írott dokumentumát tarthatja kezében.* A kötet alcíme: *Útirajz 2009–2010*, de e – a kötet gazdag tartalmához képest – szerény műfaji besoroláson ne akadjunk fönn mindjárt az első sorokban. Tény, hogy a könyv a két Homoród mente 26 falujának történetéről, művészettörténeti emlékeiről, szellemi és kulturális örökségéről bőségesen tartalmaz adatokat. A társadalomtörténeti, egyháztörténeti, gazdaságtörténeti tudnivalók forrásai számosak és változatosak: történeti kútfőket (pl. katonai összeírásokat), lelkési jelentéseket, jegyzőkönyveket,

*Homoródszentpál
Mihály János felvétele*

régi épületek, építmények, emlékkövek, emlékoszlopok, harangok feliratait, idős emberek, „lábon járó helytörténeti lexikon”-ok tudásanyagát egyaránt használja a szerző. De a régmúlt és a közelmúlt jelenségei mellett a jelen társadalmi, kulturális viszonyai is teret kapnak a könyvben, és nem maradhattak ki a tájban való jelenlétet, a táj bejárásának élményét leíró feljegyzések sem.

A könyv külleme tetszetős. A szerző nem csupán a szöveges megjelenítéssel, hanem a gazdag fényképanyaggal is sokoldalúan „beszél” a két Homoród mente falvainak múltjáról, jelenéről: jellegzetes épületeket, épület-együtteseket, kultúrtörténeti emlékeket, számos falu- és tájképet láthat a könyv olvasója. A kötetet forrás- és irodalomjegyzék zárja.

Ahhoz, hogy egy ilyen tartalmas és mutatós kötet napvilágot láthasson, több feltételnek kellett teljesülni. A szerző kutatói szenvedélye, hosszú évek kitartó, szorgalmas gyűjtőmunkája mellé szükséges volt a különböző intézmények – önkormányzatok, kulturális intézmények, egyesületek, egyházközségek, közbirtokosságok és magánszemélyek – önzetlen támogatása is. Nem túlzás azt mondani, hogy

a szerző munkáját széleskörű közösségi összefogással vihette véghez.

A recensens olvasatában Mihály János könyve – számos jelenkori vonatkozása mellett – elsősorban az emlékezet, az emlékeztetés könyve.

Jelenünk az emlékezések kora: feliratokat, emléktáblákat helyezünk el, emlékezhelyeket, örökségi helyszíneket, archívumokat állítunk fel, múzeumokat hozunk létre, emlékeztetjük magunkat a neves elődökre, azok szellemi teljesítményeire, kulturális örökségünk megannyi ember alkotta értékére. Sőt újabban a természeti értékekre is: a táj egy ritka térszíni formája, vagy egy-egy ritka növényfajta is belépett „emlékezeti helyeink” sorába, része lett emlékezeti gyakorlatunknak.

Miért kell emlékeztetnünk önmagunkat a múltra, mi a magyarázata, oka és feltételrendszere a napjainkban felvirágzó emlékezet-praxisnak? A történészeket, szociológusokat, kultúrakutatókat élénken foglalkoztató jelenségre sokan keresték és keresik a válaszokat. Olyan kérdések merülnek fel, hogy mi is az emlékezet egyéni és közösségi szinten, mi a társadalmi funkciója? E törekvésekben egyetértés van abban, hogy az emlékezés társadalmi folyamat, az emlékezet valamely közösség kollektív társadalmi képzetrendszere. A csoportok, közösségek múltja nem önmagától létezik, annak kimunkálása a mindenkori jelen feladata. Az értelmezésekben élesen elkülönül a *múlt* és a *történelem* fogalma, a kutatók e különbségben lelték meg az emlékezet társadalmi szerepének magyarázatát.

Jan Assmann német kultúrakutató arról értekezik (*A kulturális emlékezet*).

Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magas kultúrákban), hogy a múltat az emlékezés rekonstruálja, múlt azzal keletkezik, hogy az ember viszonyba lép vele. Hogy az ember viszonyba léphessen a múlttal, az utóbinak ilyenként kell tudatosulnia. Assmann szerint ennek két feltétele van. Először is a múlt nem tűnhet el nyomtalanul, léteznie kell rá vonatkozó bizonyítékoknak. Másodszor: a bizonyítékoknak jellegzetes különbséget kell felmutatniuk a Mához képest. A múlt szerint olyan társadalmi képződmény, amelynek jellege a mindenkori jelen értelmi szükségleteitől és vonatkoztatási kereteitől függ. *A múlt nem természetből fogva van, hanem kulturálisan* – vagyis a társadalmi praxisban, alkotási folyamatban – terem. (Kiemelés tőlünk – O. S.)

Mind egyéni, mind közösségi szinten a spontán, eleven élő emlékezet kapcsolja az egyént a lokalitáshoz, a hely történetéhez, elődei emlékezetéhez. Ez a fajta emlékezet csak két-három nemzedéknyi időt képes átfigni. Az emlékezet kommunikációban él és marad fenn, ha ez utóbbi megszakad, illetve ha a kommunikációban közvetített valóság vonatkoztatási keretei változást szenvednek vagy akár elenyésznek, a következőképpen felejtés.

A közösségi emlékezetek működésében a problémák világszerte akkor kezdődtek, amikor változni kezdtek az emlékezés társadalmi keretei: differenciálódott a foglalkozásszerkezet, beindult a területi és társadalmi mobilitás folyamata, egyes vidékek elnéptelenedtek, felszámolódott a hagyományos paraszti életforma, s ezzel a legelőbb emlékezetközösség, a falu.

E változások – ahogy az ismertett kötetből is kiderül – a két Homoród mente falvait is érintették. Nem azonos mértékben: erre a kötetben beszédes adatokat találunk.

A társadalmi keretek megváltozása az emlékezet természetes folytonosságát szakította meg.

E változások következményeként a spontán, addig eleven, élő emlékezet egyéni szinten sérült vagy megszűnt. Az élő emlékezet elindult a múltba veszés, a felejtés útján. A helyi emlékezeteket bekebelezte a nagyléptékű történelem: az emlékezet átalakult történelemmé.

Hogyan, mikor és miért fordulnak az egyének és a csoportok a múltjuk felé? Az emlékezés kultúrája a csoport ügye – véli Jan Assmann. Középpontjában a következő kérdés áll: mit nem szabad elfelejtenünk? Ahol ez a kérdés központi helyet foglal el és megszabja a csoport identitását, önértelmezését, emlékezetközösségről beszélhetünk. A megemlékezéssel „a múlt és a jövő a jelenben összekapcsolódik, a közösség képes együtt visszatalálni a gyökereihez, jelképes formában kinyilvánítani, hogy vállalja a múltját és kiválasztja belőle azt, amit örökölni kíván hagyni a későbbi nemzedékeknek.”

Ha megszakad az emlékezet folytonossága – ha van emlékezési szándék –, az emlékezetet meg kell erősíteni. Pierre Nora szerint mindig a jelen hozza létre a megemlékezés eszközeit, ahogy az emlékezet egyre kevésbé élhető meg belülről, úgy van szüksége külső támasztékre és egy csak általa létező lét kézzelfogható támaszára. Amilyen mértékben eltűnt a hagyományos emlékezet, annyira érezzük fontosnak a maradványok, a tanúságtételek, a dokumentumok, a képek, a beszédek, a látható jelek lelkiismeretes felhalmozását.

A kulturális emlékezet tehát nem magától terjed, hanem gondos irányításra szorul. Ebben a folyamatban fontos szerepük van a tudás felhatalmazottainak. Pierre Nora *Emlékezet és történelem között* c. esszéjében egyenesen az *emlékezet-emberek* szükség-

ességéről beszél. Szerinte „minél kevésbé megélt egy közösségben az emlékezet, annál inkább szüksége van olyan különleges emberekre, akik önmagukból emlékezet-embert teremtenek.”

Amikor Mihály János a Jánosfalvi Sándor István nyomdokain bejárt tájon a múltra vonatkozó, folytonosságot, állandóságot sugalló bizonyítékokat élénk tárja, amikor az emlékezet változatos kellékeit – templomok, harangok, sírkövek, világháborús emlékművek feliratait, katonai összeírások, kéziratos könyvek adatait, régészeti leletek tárgyait vagy a táj természeti értékeit – leltározza, akkor a múlt megőrzésének eszközeit teszi élénk. Könyvét elolvasva úgy vélem, hogy hosszú évek szívós, kitartó munkájával nekünk – akik a két Homoród mentéhez akár múltunkkal kötődünk, akár mint saját mindennapi világunkat éljük és lakjuk e tájat –, Mihály János különleges, pótolhatatlan *emlékezet-emberünk*, akire nagy szükségünk van, ha önértelmezési kísérleteinkben, azonosságtudatunk alakításában azt keressük, mit nem szabad elfelejtenünk.

Oláh Sándor

* Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont. Székelyudvarhely, 2010. 208 p.

*Lövéte
Mihály János felvétele*

